

VENDÉE - TRN V PATĚ VELKÉ FRANCOUZSKÉ REVOLUCE

Alfred Hyna

Povstání ve Vendée nelze brát jen jako jeden z příkladů četných rolnických vystoupení v době Velké francouzské revoluce. Přesahovalo totiž podobné akce jak svou masovostí a radikálností, tak i vleklostí trvání. Zároveň přispělo k řadě významných politických kroků a změn v tehdejší Francii.

Příčiny povstání

Povstání ve francouzském Vendée bylo nedílně propojeno s podstatnými otázkami celé Velké francouzské revoluce. Jeho vznik a průběh souvisel více či méně s řadou faktorů. Některé z nich mají povahu celkovou a jsou tedy záležitostmi celkového vývoje v době revoluce ve Francii. Zároveň je však třeba vidět i příčiny a faktory povstání, které vychází ze specifických podmínek a ze specifické situace v oblasti samotného Vendée. Proto také předpoklady povstání v tomto francouzském regionu lze rozlišit do následujících skupin.

1. Příčiny celkové:

Celkové předpoklady povstaleckých akcí ve Vendée byly spjaty s více závažnými otázkami celostátního charakteru. Dvě z nich však měly rozhodující role. Jednak to byla problematika postavení rolnictva za revoluce i jeho tehdejší vystoupení a jednak úloha církve a dopadu revolučních opatření na ni. Tyto 2 faktory je třeba zároveň vidět ve vzájemných styčných bodech.

Rolnictvo nehrálo roli nějakého hegemonu ve vedení francouzské revoluce. Bylo s ním však třeba počítat už pro jeho početní stav. Rolnické obyvatelstvo tvořilo tehdy naprostou většinu francouzské populace - 22 miliónů z celkových 25 miliónů. Francie patřila k zemím, kde již nebylo uplatňováno nevolnictví. V zemědělství převládala malá hospodářství. Postavení francouzských rolníků bylo přijatelnější než ve Španělsku, Itálii a v německých státních útvarech. I tak však ve Francii existovaly robotní povinnosti, které vznikaly z nájmu půdy. Na rolníky dopadal jako na nejpočetnější složku daňový útisk i břemeno vojenské služby. Navíc rolnické obyvatelstvo se stále větší nespokojeností hledělo na některá šlechtická privilegia na venkově (právo lovu, panské obory, holubníky aj.). K uvedeným formám útlaku ze strany státu a šlechty musíme připočíst zvlášť citelný dopad odvádění desátků duchovenstvu.

Po dlouhodobé konjunktře se zemědělství ve Francii dostalo kolem roku 1770 do krize. To se projevovalo četnými špatnými úrodami, což vyvrcholilo právě v roce 1789. Postižení rolníci měli možnost odcházet za prací do měst. Tam však našla uplatnění nejvýše polovina zájemců z jejich řad. Odrazem této skutečnosti se stala již na jaře 1789 divoká povstání na venkově proti celkovému nedostatku a cenám. Jednotlivé toulavé bandy procházely kraji a přepadávaly šlechtické zámky. Po pádu Bastily 14. července 1789 se venkov stal součástí vzpour, v nichž byl tehdy hlavní hnací silou faktor strachu. Sedláci právě z obav před královským vojskem i před banditkými tlupami napadali

panské domy a při tom ničili záznamy o dluzích, dávkách a jiných povinnostech.

V srpnu 1789 muselo obnovené Národní shromáždění vydat dekret, který zrušil dosavadní sociální systém starého režimu. Toto nové ustanovení se do značné míry vztahovalo právě na rolnictvo a mělo odstranit hlavní příčiny jeho nespokojenosti. Byly zrušeny roboty, odúmrt', osobní závazky vůči feudálům, šlechtické právo lovu, panské obory a holubníky. Padlo i veškeré vrchnostenské soudnictví. Duchovenstvo ztratilo nárok na desátky. Povinnosti spojené s půdou mohly být vykoupeny. Zároveň došlo ke zrušení daňových výsad a celních poplatků.

Přes tato podstatná opatření se nestaly početné masy drobných rolníků horlivými stoupenci dalšího vývoje revoluce. Jejich problémy dané celkově špatnou situací na venkově a dopadem neúrod se nevyřešily. V prvních dvou následujících letech nepředstavovaly proto ani odpůrce revoluce, ani zastánce jejího dalšího pokračování. Tím stály v tehdejší politickém spektru země mezi skupinami odmítajícími dosavadní opatření celkově (aristokraté) a těmi, co chtěly nové revoluční kroky (sansculoti). Konkrétně rolnictvo žádalo stabilizaci poměrů, aby mohlo využít osvobození od feudálních povinností a dalších pro ně výhodných výsledků revoluce.

Církev představovala v předrevolučních poměrech Francie privilegovaný 1. stav, i když byla početně velice slabá (přibližně 1 procento populace). Revoluce přinesla zabavení majetku duchovenstva. Z výnosů dražeb tohoto majetku se platily státní dluhy. Při tom se obohatila především střední vrstva podnikatelů. Určitá příležitost byla v této souvislosti i pro rolníky, neboť církve vlastnila jednu desetinu půdy. Jenomže její části si mohla zakoupit jen menší skupina zámožnějších sedláků.

Duchovní začali být vybíráni volbami jako ostatní státní úředníci a stali se tak placenými úředníky. Byla zrušena arcibiskupství, většina biskupství i klášterů. Zároveň ztratil papež ve Francii pravomoc i autoritu.

Zvlášť ponižující opatření představovala pro církevní kruhy tzv. Občanská ústava duchovenstva přijatá v roce 1790. Na ni muselo duchovenstvo přísahat, čímž se dostalo do plné závislosti na státní moci. Proti tomuto postupu se ostře postavil tehdejší papež Pius VI. Francouzské církevní kruhy reagovaly rozdílně. Vyšší duchovenstvo se většinou podrobilo a na ústavu přísahalo (bývalí arcibiskupové, menšina biskupů a opatů). Zároveň však ve Francii existovalo nižší duchovenstvo (tzv. kněžní farnosti), které vykonávalo nejvíce církevní činnosti při jen slabé odměně. Jeho představitelé v roce 1789 většinou podpořili vytvoření Národního shromáždění. Za nových podmínek však právě oni ve většině (spolu s částí biskupů) odmítli vykonat přísahu na ústavu z roku 1790. Část z nich pak vyjádřila svůj odpor emigrací. Jiná a ještě větší část začala tajně vykovávat svou práci. Prostí kněží z provincií znali dobře strasti prostých lidí, kteří s nimi sympatizovali. Proto se uchýlovali právě na venkov pod ochranu jeho obyvatel.

V této souvislosti se vytvořilo propojení, které učinilo z francouzského venkova oblasti odporu proti revoluční moci. Početně slabé duchovenstvo mobilizovalo ohromné masy venkovanů, mezi nimiž existovalo silné katolické cítění. Jejich dřívější odpor proti církvi spojený s desátky se přenesl pouze na část duchovních, kteří přísahali na Občanskou ústavu duchovenstva. Naopak odpůrci této ústavy se v očích rolníků stávali hrdiny a mučedníky, zvláště když šlo většinou o představitele s venkovskými masami již dříve vzájemně sympatizujícími.

Vliv odbojných kněží však nebyl jedinou příčinou rostoucího odporu rolnictva proti státní moci za revoluce. Nepřetržitě zde působil dopad špatné hospodářské a sociální situace, včetně růstu drahoty a nedostatku zboží. To se výrazně prohloubilo v souvislosti s vedením válek proti zahraničním nepřátelům francouzské revoluce. Na těchto skutečnostech nic nezměnilo ani nadšení z vítězných výsledků, které bylo mezi rolnickými masami rychle překrýváno tvrdou všední realitou. Nespokojenost živilo také povolání nových mužů do armády. Odvody byly ve venkovských oblastech stále častějším předmětem odporu. Navíc bezzemci a drobní rolníci začali uplatňovat nové požadavky. Zejména se jednalo o větší přiděly půdy k užívání, ulehčení podmínek nájmu a rozdělení velkých statků. Tyto iniciativy však narážely na nepochopení. Ani jakobíni neuznávali možnost dělit větší statky mezi bezzemky a malé rolníky a jen za hlásání požadavků tohoto typu hrozil v době jejich diktatury trest smrti.

Výsledkem uvedených skutečností bylo, že kolísavé rolnictvo začalo hledat pevnější jistoty a leckdy je začalo vidět v monarchistické moci. K jeho vystoupením docházelo již v roce 1791 v době vzpour šlechty. Avšak hlavní vlna rolnických povstání propukla až po popravě krále. Předložení nejširších přirozených práv Konventem nenašlo u stále více nespokojeného a podezřívavého rolnictva porozumění (obecné právo pro muže, instituce referenda apod.). Právě v této situaci se ve třech čtvrtinách Francie zvedl odpor proti vládě. Z 83 departementů jím bylo zasaženo plných 60¹. K nejvýraznějším centřům odporu patřily Vendée, Lyon, Normandie, Toulon, Marseille a Bordeaux. Toto hnutí směřovalo k decentralizaci Francie a bylo nazýváno federalismem. Rozpoutali jej girondini, kteří byli vyhnáni z Konventu. Přidali se k němu však také royalisté a v některých místech se dostali i k moci. Rolníci se svými zájmy tvořili v tomto vystoupení složku, která mu dodávala charakter masovosti. Potlačení povstání proběhlo po těžkých nesmiřitelných bojích v letech 1792 a 1793. Výsledkem se stalo také masakrování v místech největších vystoupení, což bylo zvláště výrazné v Lyonu a v oblasti Vendée.

2. Příčiny regionální:

Vendée představuje území dřívějšího kraje Retz. Je situováno na západě Francie u Atlantiku. Na severu se jedná o Bretan, na východě Anjou a na jihu Poitou. Tento region koncem 18. století celkově představoval chudé a zároveň

---

¹ V počátcích revoluce byla Francie místo dosavadních 26 provincií rozdělena na 83 departementů

romantické území. Jen na pobřeží Atlantiku lze tehdy hovořit o rozvinutějších městech. Tato města byla zapojená do obchodu s Anglií. Jednalo se o Paimboeuf, Pornik a Sables d' Olonne. Jinak šlo o čistě zemědělskou oblast.

Regionální příčiny vedoucí k povstání vyplynuly z propojení celkových závažných otázek ve Francii s místními specifikami. Je možno je shrnout do pěti základních skupin.

Za prvé se projevovalo celkové veřejné mínění lidu ve Vendée, které vyplývalo z dlouhodobé chudoby naprosté většiny jeho obyvatelstva. Oblast Vendée byla po staletí vystavena ústrkům ze všech stran. Z toho vyplývala silně zakořeněná nevraživost. Ta se ze strany místního lidu projevovala vůči Paříži i vůči měšťanstvu jiných měst. Zároveň pochopitelně hleděli místní rolníci nepřátelsky na šlechtu a její privilegia. Pocit nevraživosti však v tomto kraji nebyl překonán ani revolučními opatřeními. Místní obyvatelstvo tvořili převážně drobní rolníci, kteří neměli možnost zvětšit svůj majetek. Byli příliš chudí, aby využili možnosti nákupu církevní půdy. V tom spočívala určitá odlišnost od jiných oblastí, kde přece jen část bohatších sedláků mohla svou potřebu takto uspokojit. Proto byl ve Vendée odpor proti revoluční vládě.

Za druhé je třeba vidět, že právě zde se mohl uplatňovat vliv církve. Drobní rolníci zůstávali věrni svým většinou stejně chudým kněžím, kteří nepřijali Občanskou ústavu duchovenstva a tajně tady vykonávali svou činnost. Rovněž se ve Vendée velice rychle a ostře začaly vyhraňovat nepřátelské postoje proti duchovním, kteří se novému opatření podrobili a uznali svou podřízenost státu. Ti byli právě lidem vendéeského regionu označováni hanlivým termínem "ústavní kněží". Katolické cítění mezi chudými obyvateli vedlo za dané situace k ještě radikálnějším postojům, než v jiných oblastech státu. Rozrůstal se zde tak náboženský fanatismus. Za nepřítel začal být považován každý, kdo, byť třeba jen jednou, navštívil mše "ústavních kněží". Místní obyvatelé měli k tomuto počínu stejně přísný poměr, jako kdyby šlo o návštěvu kacířských sekt a klubů.

Třetí faktor byl ve Vendée spojen s jeho polohou při pobřeží Atlantiku. Ta dávala totiž možnosti pro uplatňování vlivů ze zahraničí, čehož využívala Anglie. Nelze říci, že by takovéto vlivy tvořily nějaký prvořadý předpoklad povstání. Angličané zde neuplatnili přímou podporu jako při vystoupení v Toulonu.² Řada historiků však hovoří o působení anglických agentů na území Vendée. I když jde jen o nekonkrétní a povšechné zmínky, nelze částečný vliv ze zahraničí při započetí povstání pouštět ze zřetele.

Uvedené tři oblasti příčin vytvářely pro povstání předpoklady delší dobu. Samy o sobě však v regionu vyvolávaly pocity silné a masové nespokojenosti. Místní obyvatelstvo ovšem bylo v prvních letech revoluce ještě opatrné. Proto se nepřipojilo k první vlně vzpour v létě 1791 a ani nezasáhlo při zatýkání části odbojných kněží o rok později na svém území. K tomu, aby vendéeská oblast

---

² V Toulonu vydali royalisté v roce 1793 město Angličanům. Ti byli brzy na to poraženi vojskem, které již tehdy vedl Napoleon.

přešla na přímé vystoupení v podobě hromadného povstání, bylo zapotřebí dalších faktorů. Ty se projeví na přelomu let 1792 a 1793. Ve vztahu k prvním třem uvedeným však šlo ani ne tak o příčiny, jako spíše o podněty urychlující vývoj situace.

Čtvrtý faktor byl dán podstatným zhoršením hospodářské situace v důsledku vedení války se zahraničními nepřáteli. Od podzimu 1792 dopadala na Vendée stále citelněji řada nepříznivých skutečností. Jednak se jednalo o padesátiprocentní znehodnocení peněz a naprostý nedostatek veškerého zboží. K tomu je třeba připočítat spekulace a postupně také úpadek drobného podnikání v regionu. Jednalo se o kraj, který hodně utrpěl přerušením obchodního spojení s Anglií.

Pátý faktor se rovněž týkal dopadu válečného stavu. Jednalo se o rostoucí nespokojenost s vojenskými odvody. Ty byly sice dobrovolné, ale jen teoreticky. Jejich provádění totiž provázela podmínka, že nebude-li zajištěn počet mužů stanovený pro každou obec, budou občané povinni ho doplnit a sami při tom určí většinou hlasů způsob odvodu. Doplnování počtu odvedených se mělo vztahovat na mladší muže z majetnějších rodin, které zatím "pro revoluci vykonaly málo"³. Zároveň však jiný článek odvodního dekretu připouštěl možnost vyplatit se náhradníkem. Ve Vendée bylo majetných obyvatel poskrovnu. Proto se odvody týkaly téměř výlučně jen chudého rolnictva. Právě touto cestou se však dále prohlubovala také zakořeněná averze rolníků vůči armádě existující již za monarchie, k čemuž nové vojenské potřeby republiky jen dále podněcovaly. Povinnost naplnit kvótu nových vojáků byla ponechána místní správě. Avšak v její činnosti se projeví četné machinace a podvody. I při losování byli jednotlivci leckdy vybráni již předem. Tyto postupy se staly posledním impulzem, který vedl ve Vendée k přechodu od všeobecné nespokojenosti a napětí k přímé vzpouře.

Fáze povstání

Povstání ve Vendée a jeho trvání jsou spojovány s rokem 1793. Hovoří se také o jeho potlačení v tomto roce. Jindy však zase najdeme zmínky o přetrvávání vendéského povstání i v dalších letech, v některých případech dokonce i do roku 1801. Ve skutečnosti totiž šlo o vystoupení, které se nepodařilo na rozdíl od jiných tehdejších vzpour porazit úplně. V podstatě lze obrazně říci, že "představovalo velký požár, jenž se podařilo v roce 1793 uhasit, ale jehož spáleniště v některých místech ještě řadu let nebezpečně doutnalo". Z tohoto stavu by měla vycházet také jeho periodizace. Ta v podstatě zahrnuje celkem 5 fází. První 3 se týkají roku 1793, v němž povstání probíhalo v plné síle a rozsahu. Další 2 se vztahují k situaci do roku 1801, kdy už se jednalo o akce daleko menších skupin a v omezeném územním rozsahu. I když to leckdo může považovat jen za dozvuky, lze i pro tento stav vyčleňovat 2 fáze (4. a 5.) -ovšem s označením "doprovodné".

---

³ Odvádění měli být mladíci a bezdětní vdovci od osmnácti do čtyřiceti let.

1. fáze (3. březen - počátek dubna 1793)

Počátek přímých vystoupení povstalců byl spojen již s 3. březnem 1793. Tehdy přetekla míra trpělivosti a rolníci na měsíčním trhu konaném v bretaňském Choletu odmítli hlasovat o brancích. Během jednoho týdne už hnutí zachvátilo naprostou většinu center vendéeské oblasti. Projevovalo se nejprve četnými shromážděními. Na nich se začalo ozývat volání: "Ať žije král Ludvík XVII., šlechta a kněží."⁴ Tyto postoje vyvěraly v podstatě z negace revoluce v očích místních obyvatel a vyjadřovaly podporu prakticky všem silám jí nepřátelským. Tytéž projevy se objevily také na setkáních s komisařem Konventu. Masy vzbouřenců se začaly vyzbrojovat vším, co měly po ruce. Jejich výzbroj tudíž představovaly vidle, kosy a cepy. Takto poprvé otevřeně zaútočili na národní gardu.

Od 11. března 1793 již povstání pokrývalo celý kraj. Jednota jeho účastníků spočívala v jednom základním faktu. Jednalo se o lid stejně chudý za revoluce jako za dřívějšího království, stejně utiskovaný a rovněž společně odmítající nést břemeno války, pro níž neměl pochopení. Západně položenému Vendée byla válka na rozdíl od některých oblastí Francie na východních hranicích zcela cizí. Povstání hned od začátku vykazovalo znaky velké nenávisti. Za dané situace se to projevilo také terorem vůči jakýmkoliv odpůrcům, ať už skutečným, anebo domnělým. Stačilo prakticky obvinění z navštěvování mší, které sloužily duchovní věrní státu (ústavní kněží). V takových případech následovalo jen v nejlepší případě vězení. Jindy byl obviněný ubit na místě s odůvodněním, že vězení jsou přeplněna. Velká krutost vyplývající z dlouho dušené a stále nově živené nenávisti ovlivnila i způsob zabíjení nepřátel. Místní módou se stalo uřezání obou rukou pilou, načež následovalo probodení vidlemi. Takový postup byl poprvé použit proti předsedovi jednoho z okresů Joubertovi. Později pak podobný osud postihl více než 500 obětí.

Charakteristickým rysem první fáze bylo, že se zatím jednalo o povstání charakteru sociálního. Počáteční akce vyplývaly ze spontánních postojů místních chudých obyvatel a týkaly se spíše jen reakce na špatné místní podmínky. Teprve od dubna 1793 začínala vystoupení více zaujímat místo v podpoře protirevolučních sil a dostávala tak ráz politický.

2. fáze (duben 1793 - září 1793)

Tato fáze představuje vrchol síly a také úspěchů povstání. Její základní rys spočíval v tom, že charakter hnutí již nebyl jen sociální, nýbrž se měnil i na politický a promonarchistický. Lze to spojovat s realitou, že o radikální vendéeské vystoupení se zajímali nejen kněží, ale i aristokraté. Těm se podařilo vedrat se do čela vzbouřenců. Průvodním jevem této skutečnosti se stalo, že povstalci se začali nazývat termínem "katolická a královská armáda". Její složky od začátku dubna plně ovládaly téměř celý region a počínaly si zde také, jak se jim zlíbilo.

---

⁴ Hotmar, J.: Dobrodružství Velké francouzské revoluce 1789 - 1799. Praha 1989, st. 167.

Vláda ve Francii viděla velkou radikálnost a masovost hnutí ve Vendée. Avšak byla velice zaměstnána akcemi staršího data na severu a východě státu. Proto proti tomuto povstání poslala jen jeden pluk jízdy, 35. legii četnictva, několik baterií dělostřelectva a národní gardu. Celkem tyto nasazené síly zahrnovaly kolem patnácti tisíc mužů. Vzhledem k velké početní převaze povstalců se však nemohla uplatnit dokonalejší výzbroj, ani lepší disciplína a organizace. V dané situaci došlo k podcenění Vendée a nasazené síly neměly prakticky naději. Již v květnu ztratily jakoukoliv bojeschopnost a jejich zbraně přešly do rukou povstalců.

Následovalo období dlouhodobých bojů. Ty měly ze strany účastníků povstání většinou partyzánský charakter.

Do povstání ve Vendée se zapojilo kolem 1 500 000 obyvatel tohoto regionu. Z hlediska jejich složení lze říci, že vzpoura měla zejména zpočátku lidový ráz. V jejím čele stáli ponejvíce bývalí vojáci bez hodnosti, celníci a pašeráci a dřívější šlechtičtí sluhové. K nejznámějším hrdinům patřili hlavně provazník Cathelineau, vlásenkář Gaston, ranhojič Joly, hlídač Stofflet a další. Později se do vedení povstání dostali také někteří šlechtici. Jednalo se o svou krutostí proslaveného Charetta, rytíře Bonchampa, plukovníka Royrauda a jiné.⁵

Charakteristickým znakem vystoupení byl fanatismus, který lze srovnat s fanatismem středověkých křižáckých výprav. Typický oblek povstalců tvořila zelená pláštěnka. Příslušníci povstání rovněž používali jako výraz svého poslání odznak "nejsvětějšího srdce". Většinou však byli schopni jak nejstatečnějších činů, tak i nejhorších krutostí a násilostí.

Jako formy boje se uplatnily postupy téměř vždy v rojnici. Povstalci také dovedli využívat úkrytů a přepadali ze zálohy. Zde se projevilo, že většinou představovali poměrně dobré střelce. Při větších útocích postupovali často za živou zdi, kterou tvořili zajatci.⁶ Postupně se povstalci začali učit zásadám vedení moderní války od důstojníků z povolání. V té souvislosti se již také dokázali zmocnit výhodných strategických bodů, ničili silnice a vyhazovali do vzduchu přechody. Velice dlouho ovšem trvalo, než se z neorganizovaných a zmatených houfů povedlo učinit něco podobného vojsku a než se podařilo zavést evidenci, účetnictví zásobování a týlové hospodářství.

Při vystoupeních ve Vendée je ovšem třeba vidět také řadu citelných slabín. Vendéeští se přes určitá výše uvedená vylepšení nikdy nestali vojskem v pravém slova smyslu. Nesnesli nad sebou pevnější autoritu a odmítali šlechtické vedení. Za generalissima sice povolali Cathelineaua, ale ten byl vrchním velitelem spíše jen podle jména. Cottereau, jenž stál v čele

---

⁵ Tamtéž

⁶ Zde vzniká rozpor s tvrzením některých historiků, kteří uvádějí, že v povstáních roku 1793 ve Francii nebylo v důsledku krutostí obou bojujících stran téměř zajatců. Jedná se však o dilema jen zdánlivé, neboť ve Vendée byli zajatci povstalců ponecháni na živu pouze pro uvedené účely, což většinou znamenalo jen krátký odklad smrti.

royalistických přívrženců, se vzpíral rozkazům a odmítl opustit rodné Marais. Mezi vůdci povstání se projevovala rovněž vzájemná žárlivost a řevnivost.

Další závažnou slabinou byla závislost většiny účastníků vzpoury na svých hospodářstvích. Sedláci odmítali opustit rodné vesnice na delší dobu a ponechat svůj pozemek bez péče. Proto místní válka nepřerostla ani v době největších úspěchů do větší šíře. Boje v této souvislosti nikdy neztratily charakter výpadů, přepadů a kvapných ústupů.

Za značnou nevýhodu lze považovat i úlohu pobřežních měst Porniku, Paimboeufu i Sables d'Olonne. Městské vrstvy v nich zůstaly na straně státní revoluční moci. Přitom nešlo jen o problém nepokrytí celého území povstáním. Skutečnost, že pobřežní města nikdy nepadla do rukou vzbouřenců, prakticky znemožnila jakékoliv pokusy o spojení povstání s anglickými námořními vojenskými silami.

Jakobíni se na začátku vlády ve Francii snažili postupovat proti rolnictvu také formou nových ústupků. Začátkem června 1793 vydali dekrety o rozprodeji emigrantské půdy v menších přídělech a dekrety o rozdělení občinové půdy. V červenci pak zrušili všechna feudální práva a povinnosti bez výkupu.⁷ Tak se jim podařilo ovlivnit ovšem jen část rolnictva. Drobní rolníci a bezzemci usilovali o zachování občiny, což znamenalo jen růst nového odporu. Ve Vendée tyto taktické kroky revoluční moci nemohly mít žádný výsledek, protože masy povstalců zde byly právě v největší ráži a nepomýšlely na jakýkoliv kompromis. Navíc se právě v této době projevila nová role girondistů, kteří po vyhnání z Konventu podněcovali v departmentech k dalšímu odporu. Proto v létě 1793 byla občanská válka ve Francii v nejvyšším stadiu a ve Vendée se plamen povstání jen rozhořel novou silou.

3. fáze (září 1793 - 17. říjen 1793)

Francouzská ústřední vláda za dané situace přikročila k srpnové všeobecné mobilizaci, která směřovala tvrdě proti povstalcům v různých oblastech. Jejich poměrně rychlé porážky vedly kupevnění moci jakobínů a k vytváření nechvalně známé revoluční diktatury. Vojenské akce proti povstání byly vedeny v režii tvrdých i brutálních zásahů spojených se zavražďovacími represemi i po dosažených vítězstvích.

Od počátku září 1793 začalo docházet také na Vendée. Revoluční moc již plně poznala jeho skutečnou sílu. Po vítězstvích v jiných regionech mohla být proti vendéským povstalcům nasazena dostačující vojenská síla. Jednalo se o dva silné republikánské sbory z Nantes a Niortu. Do jejich čela byli postaveni jako tehdejší čerství hrdinové generálové Léchelle a Kléber. Nasazené sbory vnikly do Vendée poměrně snadno a při dostatečném počtu mužů začaly plně využívat přednosti organizovaného a lépe vyzbrojeného vojska. Proto prakticky celá třetí fáze povstání spočívala ve střetnutích, kdy republikánské vojenské síly nepřetržitě tlačily vzbouřence před sebou. Povstalci ustupovali vesměs do města

---

⁷ Dějiny novověku. I. díl. Praha 1969, s. 258

Choletu, které se mělo stát poslední baštou většího odporu. 17. října 1793 však právě v Choletu došlo k úplnému rozdrčení povstaleckých sil.

4. fáze (17. října 1793 - konec roku 1796)

Po porážce povstání následovaly kruté represálie. Ty měly podobu vypalování odbojných vesnic a masových poprav. Krajem neustále křižovalo 12 trestných komand, která popravovala zásadně bez soudu. Tyto postupy měly za cíl zabránit masovějším akcím.

Přesto ani za takové situace nedošlo k úplnému vymýcení povstání. V prvních týdnech po 17. říjnu 1793 lze dokonce v části území hovořit o koncentrovanějším a organizovanějším odporu. Představovalo jej více než dvacet tisíc povstalců, které vedli Stofflet a La Rochejaquelein. Ti unikli přes řeku Loire a operovali s novými akcemi v oblasti od Angersu až po Le Mans. Tak docházelo ke znepokojování celého tamějšího kraje. 23. prosince 1793 byly tyto povstalecké síly přemoženy přesilou. Nicméně i pak přetrvával odpor ve formě silné partyzánské války i řady vzpour v jednotlivých místech. To sice nemohlo postavení vládní revoluční moci již ohrozit, nicméně oblast Vendée stále byla zdrojem neklidu a nejistoty. Uvedené formy doznívajícího povstání přetrvávaly ještě další tři roky.

Začátkem roku 1795 se nová thermidoriánská moc pokusila urychlit porážku zbytků povstání formou ústupků. Představitelé této nové moci nabídli vendéeským rebelům amnestii, o čemž byla v únoru 1795 podepsána dohoda. Na jejím základě mohli také kněží ve Vendée, kteří nepřisahali na Občanskou ústavu duchovenstva, podobně jako v jiných departementech vykonávat svůj kněžský úřad a přestali být pronásledováni. I když tato opatření vedla ke svobodě kultu a k obnovení katolicismu, nedokázala odbojné kněze usmířit. Ti i nadále zůstali ve spojení s royalistickými silami.

Ve Vendée došlo v této souvislosti jen k formálnímu a dočasnému složení zbraní. Brzy následovaly opět další partyzánské akce či místní vzpoury. Například ještě v roce 1796 s nimi musel zápolit tehdejší nejmladší generál Francie Lazare Hoche. S ozbrojeným odporem se podařilo skoncovat teprve po smrti vůdců a iniciátorů povstaleckých akcí Cottereaua a Stoffleta, kteří oba zemřeli v roce 1796. Tak skončilo čtyřleté období otevřených srážek. Povstání mělo do konce roku 1796 na svém kontě sto tisíc mrtvých.

5. fáze (rok 1797 - rok 1801)

Přestože také zbytky vojenské síly povstalců byly zlikvidovány, doutnal duch vzpoury ve Vendée dál.

Nespokojenost na území tohoto regionu byla dále živena kněžími. Zároveň se řada bývalých povstalců i nových stoupenců myšlenky vendéeského povstání snažila podporovat akce royalistů. Tito představitelé vyvíjeli činnost i mimo rámec své oblasti a někteří z nich patřili k agentům royalistických sil. Především ve Vendée brali nástup Napoleona Bonaparta do popředí francouzského státu jako hlavní překážku restaurace monarchie. Z toho vyplynula účast některých vendéeských vzbouřenců na řadě atentátů, jimž byl tehdy Napoleon vystaven. Bonaparte zpočátku pokládal za jejich původce spíše

republikány než royalisty a s nimi spolupracující povstalce ve Vendée.⁸ Nicméně po uznání tohoto omylu také v této otázce prokázal kus svého umu v oblasti politické diplomacie.

V tomto slova smyslu začal Napoleon usilovat o smír jak s revolucionáři a republikány, tak i s katolickými duchovními. Revolucionářům slíbil zachování jejich postavení, pokud se vzdají nenávisti vůči katolíkům. Kněžím naopak sliboval zastavení pronásledování a znovuotevření kostelů za podmínky, že ustoupí od pomsty vůči mužům revoluce, včetně královrahů. V roce 1801 uzavřel konkordát s papežem. V němž se papež vzdal veškerých požadavků na půdu zkonfiskovanou v revoluci a v podstatě souhlasil i se státním vlivem na církev. Na druhé straně konkordát přinesl zrušení přísahy kněžstva na ústavu duchovenstva z roku 1790, která jako akt ponížení představovala největší podnět odporu duchovních. Tento diplomatický tah přinesl v praxi žádoucí kompromis. Ten v podstatě roli církve ve srovnání s léty revoluce nezměnil a nepřinesl návrat jejích pozic z let před ní. Avšak v situaci, kdy již opoziční síly byly značně vyčerpané dlouhodobým bojem, i takovýto symbolický ústupek znamenal usmíření. Lze konstatovat, že právě v této spojitosti definitivně utichl odpor kněží a sedláků ve Vendée.

Místo v kontextu Velké francouzské revoluce.

Povstání ve Vendée má v rámci francouzské revoluce velice významné místo. Často je hodnoceno jako dlouhodobá zkouška revoluce a její oprávněnosti i odolnosti. Leckdy se u něj setkáváme i s přezdívkou „Vengé“ - tedy pomsta, neboť mělo jít o pomstu za omyly spáchané na chudém francouzském lidu a hlavně na rolnících.⁹

Zvláštní role připadá vendéeskému vystoupení v rámci francouzské revoluce na základě dvou skutečností:

1. Toto povstání předčilo jiné tehdejší vzpoury svou masovostí a hlavně radikálností. Proto právě zde přikročila státní moc k největším represivním opatřením (vedle represí proti vzpouře v Lyonu.). Zároveň ve Vendée jako v jediném ze vzbouřených departementů povstalecké akce ještě výrazně pokračovaly i po roce 1793.

2. Šlo o povstání, které výrazně v řadě souvislostí ovlivňovalo i celkový vnitřní vývoj Francie v 90. letech 18. století. Girondisté se zkompromitovali v očích revolucionářů nejen tím, že špatně vedli válku se zahraničním nepřítelem a jednali dříve s králem. K jejich pádu výrazně přispěla skutečnost, že se nedokázali účinně postavit proti začínajícímu hnutí ve Vendée. Jakobíni zdůvodňovali nastolení revolučního teroru ve Francii především vedením války s jinými zeměmi a zároveň také nebezpečím ze strany vendéeských vzbouřenců. Po thermidoriánském převratu tehdejší tzv. pozlacená mládež nosila po vzoru povstalců z Vendée zelené pláštěnky jako symbol odporu proti jakobínské

---

⁸ Maurois, A.: Dějiny Francie. Praha 1994, s. 287

⁹ Hotmar, J.: Dobrodružství Velké francouzské revoluce 1789 - 1799, s. 166

diktatuře. Neustálé doznívání povstání vedlo po revoluci Napoleona k vytváření prvních základů své účinné vnitřní politiky. Opatření v roce 1801 nejen definitivně ukončila odpor vendéeských. Zároveň se stala jedním z principů, na nichž byla postavena Napoleonova politika vedoucí k vnitřní stabilizaci Francie.

Abstract

Vendée - a thorn in the flesh of the French Revolution

The uprising in the Vendée should not be seen as just one more example of the numerous peasants' uprisings at the time of the French Revolution. Vendée surpassed other actions of a similar nature not only in terms of numbers and radicality, but also in its extensive duration. The causes consist primarily in problems connected with the status of the peasantry and the church - problems caused by revolutionary measures. The uprising of the inhabitants of the Vendée was directed against the new order and sought the restoration of the monarchy. In all, the uprising had three main phases in 1793, and two supplementary phases between 1794 and 1801. The main forces staging the uprising were defeated by the French revolutionary armies even while the Jacobin dictatorship was still in power. Nevertheless, the resistance of the Vendée rebels was finally subdued only thanks to the adroit domestic policies of Napoleon Bonaparte. The uprising in Vendée contributed to a series of significant political changes in France at the time (the exposure and removal of the Girondists, the Jacobin Reign of Terror etc).

Resümee

Vendée der Dorn in der Ferse Der Grossen Francösischen Revolution

Der Aufstand in Vendée kann man nicht nur als eines der Beispiele der zahlreichen bauerlichen Erhebungen in der Zeit Der Grossen Francösischen Revolution betrachten. Der Aufstand hat ähnliche Aktionen sowohl mit seiner Massenhaftigkeit und seinem Radikalismus als auch mit der Langwierigkeit seiner Dauer überstiegen. Die Ursachen sind hauptsächlich in den Problemen der Lage der Bauern und der Kirche gewesen, die durch revolutionäre Massnahmen entstanden. Der Widerstand der Einwohner von Vendée wurde gegen die neue Macht gerichtet und die Erneuerung der Monarchie sollte sie Ziel werden. Insgesamt hat der Widerstand 3 Hauptphasen im Jahre 1793 und 2 Begleitungsphasen in den Jahren 1794 - 1801 umfasst. Die Hauptkräfte des Aufstands wurden von dem Heer der francösischen revolutionären Macht noch in dem Zeitabschnitt der Jakobinsdiktatur besiegt. Aber definitiv still ist der Widerstand erst durch die geschickte Innenpolitik des Napoleons Bonaparte geworden. Der Aufstand in Vendée hat zur Reihe der wichtigen politischen Veränderungen in damaligen Frankreich beigetragen (das Kompromittieren und Abschieben der Girondisten, der Anfang des jakobinischen Terror, u.a.).